

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
КАФЕДРА ЮНЕСКО
«ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ»

ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
методологія, теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 4(91)

Сєвєродонецьк
2019

Рекомендовано Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 1 від 27 вересня 2019 р.)

Редакційна колегія

Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання та освіти», завідувач кафедри педагогіки, м. Северодонецьк (**головний редактор**); **Алфімов В.М.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк (**заступник головного редактора**); **Зеленов Є.А.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Бех І.Д.** – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Філіпчук Г.Г.** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Мирополюська Н.С.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Київ; **Пелех Ю.В.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Рівне; **Помиткін Е.О.** – доктор психологічних наук, професор, м. Київ; **Сватко Ю.І.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність та міжнародне взаєморозуміння», м. Київ; **Базалук О.О.** – доктор філософських наук, професор, м. Київ; **Тюріна Т.Г.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Львів; **Антоненко Т.Л.** – кандидат педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Чурсін М.М.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк; **Ернст Вагнер** – доктор філософії, координатор кафедри ЮНЕСКО «Мистецтво і культура в освіті», м. Ерланген-Нюрнберг, Німеччина; **Галена Іванова** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Пловдив, Болгарія; **Анна Кшым-Кшимащевська** – доктор педагогічних наук, професор, м. Седльце, Польща; **Леслі Джон Френсіс** – доктор філософії, доктор літератури, доктор богослов'я, член колегії вчителів, член Британського психологічного товариства, м. Ковентрі, Великобританія; **Крістофер А. Льюїс** – доктор філософії, професор, м. Ліде, Великобританія; **Джон Вейн Фішер** – доктор педагогічних наук, професор, Австралія; **Д. Пол Шафер** – магістр мистецтв, доцент, директор проекту Світова культура, м. Маркхем, Канада; **Рашидова С.С.** – кандидат педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк (**відповідальний редактор**).

Збірник наукових праць «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2017 № 1714).

Журнал включено до Міжнародної бази даних Ulrich's Periodical Directory (2013 р.), повнотекстової бази даних Open Academic Journals Index (2014 р., CGIJ OAJI – 0.350), Google Scholar (2014 р., h-індекс 2019 – 13), Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (2008 р.), Міжнародної наукометричної бази даних **Index Copernicus International** (ICI 2018 – 79.84).

Офіційний сайт збірника: <http://www.domtp.turion.info>

Д85 Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. – Вип. 4 (91). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. – 264 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання методології, теорії й практики розвитку духовної культури особистості в сучасній соціокультурних умовах.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями в галузі педагогіки та психології духовності, аспірантами, педагогами-практиками.

Статті прорецензовано членами редакційної колегії.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2019

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF
SPIRITUAL DEVELOPMENT OF MAN
UNESCO CHAIR «SPIRITUAL AND CULTURAL VALUES OF
UPBRINGING AND EDUCATION»

**SPIRITUALITY OF A PERSONALITY:
Methodology, Theory and Practice**

Collection of Scientific Papers

Issue 4 (91)

**Severodonetsk
2019**

Recommended by the Academic Council of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(Record of Meeting No 1 held on September 27, 2019)

Editorial Board

Galyna P. Shevchenko – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Director of the Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man, Head of the International UNESCO Chair in Spiritual Cultural Values of Upbringing and Education, Head of Pedagogy Department, Severodonetsk (**Editor-in-Chief**); **Valentyn M. Alfimov** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Severodonetsk (**Associate Editor**); **Yevheniy A. Zelenov** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Severodonetsk; **Ivan D. Bekh** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Kyiv; **Heorhiy H. Filipchuk** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Kyiv; **Nataliya Ye. Myropolska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kyiv; **Yuriy V. Pelekh** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rivne; **Eduard O. Pomytkin** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Kyiv; **Yuriy I. Svatko** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the UNESCO Chair in Human Rights, Peace and Democracy, Tolerance and International Understanding, Kyiv; **Oleg O. Bazaluk** – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Kyiv; **Tamara G. Tiurina** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Lviv; **Mykola M. Chursin** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Severodonetsk; **Tetyana L. Antonenko** – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Severodonetsk; **Ernst Wagner** – PhD, Executive Coordinator at the UNESCO Chair in Arts and Culture in Education, Erlangen-Nürnberg, Germany; **Galena Ivanova** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Plovdiv, Bulgaria; **Anna Klim-Klimaszewska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Siedlce, Poland; **Leslie John Francis** – PhD, DLitt, ScD, DD, C. Psychol, FBPsS, FCP, Coventry, Great Britain; **Christopher A. Lewis** – DPhil (Psychology of Religion), MA, MEd, MSc, MPhil, BSc, PGCU, Lecturer in Psychology, Leeds, Great Britain; **John Wein Fisher** – Phil D, EdD, PhD, Adjust Professor, Ballarat, Australia; **D. Paul Schafer** – MA in Economics, Associate Professor, Director of the World Culture Project, Markham, Canada; **Svitlana S. Rashydova** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Severodonetsk (Executive Editor).

The Collection of scientific papers "Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice" is included into the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of theses on obtaining the scientific degrees of Doctor and Candidate of Pedagogical Sciences are published (approved by the Law of the Ministry of Education and Science of Ukraine from December 12, 2017 № 1714).

The Collection is included to Ulrich's Periodical Directory (2013), Open Academic Journals Index (2014, CGIJ OAJI - 0.350), Google Scholar (2014, h-index 2019 – 13), V.I. Vernadsky National Library of Ukraine (2008), Index Copernicus International (ICI 2018 – 79.84).

Official web site of the collection of research materials: <http://www.domtp.turion.info>

D85 Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice: collection of scientific papers / Editor-in-chief Galyna P. Shevchenko. – Issue 4 (91). – Severodonetsk: Publishing House of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2019. – 264 p.

The Collection touches upon the issues of actual problems of methodology, theory and practice of development of a person's spiritual culture in modern social and cultural conditions.

The science officers, post-graduate students, and pedagogues-practitioners in the field of pedagogy and psychology of spirituality can use the materials of the collection.

Papers of the collection are reviewed by the members of the Editorial Board.

УДК 378.016:78]:[165.195-057.875:165.64]

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-91-4-111-122>

ЕМПІРИЧНИЙ ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

О. М. Олексюк

ORCID 0000-0002-7785-1239

Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій сучасних студентів (2019 р.) музичних спеціалізацій закладів вищої мистецької освіти та їх ровесників у 1996 та 2006 роках відображає зміни, що відбуваються в діяльній основі суспільства при переході до ринку як основи соціального устрою. Процес глобалізації усіх сфер суспільства виявляє вплив на становлення системи ціннісних орієнтацій студентів, який зводиться до того, що центральною ланкою в системі відповідальності за результати діяльності стає особистість. У результаті аналізу експериментальних даних виявлений ряд об'єктивних тенденцій в становленні системи ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Порівняльні дані про характер переваг у сфері мистецтва свідчать про підвищення інтелектуалізації процесу ціннісного орієнтування в надрах музики. Ця тенденція відображена у підвищенні духовної значущості для студентів класичної та народної музики, в критичному ставленні до рок-музики та естрадного шлягеру, у стійкій усвідомленості взаємозв'язку морального та естетичного в оцінці творів. Разом з тим, спостерігається тенденція до зниження культури читання літератури про мистецтво та української класики, що можна пояснити загальним зниженням культури читання в суспільстві.

Суперечливими виявились порівняльні дані про ціннісне ставлення студентів до діяльності навчальних музично-творчих колективів. Так, з одного боку, ці дані засвідчують посилення цінності колективного виконавства та естетичного спілкування, що відображено, зокрема, в прагненні до натхненного, колективно-творчого процесу. З іншого боку, спостерігається тенденція до зниження ціннісного престижу усвідомлення своєї діяльності як частки загальної справи та імперативності норм моралі на тлі посилення ділових та егоїстичних мотивів діяльності студентів у колективі.

Загалом зниження суспільно-прогресивної спрямованості студентів, в якій гармонійно поєднуються суспільні та особисті

інтереси і переважає прагнення проявити себе в суспільно-корисних видах діяльності – це результат складних і суперечливих соціокультурних змін в Україні, які по-новому ставлять проблему підвищення соціальної активності молоді, форм та методів її інтегрованості в житті суспільства.

Ключові слова: порівняльний аналіз, ціннісні орієнтації, духовний потенціал, студенти, заклади вищої мистецької освіти.

Постановка проблеми. Процес розвитку духовного потенціалу студентської молоді викликає підвищений інтерес сучасних учених у галузі мистецької освіти. У переломні моменти історії такий інтерес загострюється, тому що боротьба нового із застарілим може бути успішною лише шляхом звільнення від традиційних нормативних уявлень. Звідси впливає особливе значення наукових досліджень, характерних для перехідного періоду моделей розвитку духовного потенціалу особистості – їх зміст уможливить передбачення параметрів подальших соціальних перетворень. Цим пояснюється наше прагнення сконцентрувати увагу на порівняльному аналізі емпіричних даних, отриманих у результаті вивчення проблем розвитку духовного потенціалу студентів закладів вищої мистецької освіти за 1996, 2006 та 2019 рр.

Аналіз останніх досліджень. У колективній монографії «Горизонт духовності виховання» українські та литовські науковці (І. Кевішас, В. Кремень, О. Олексюк, Г. Шевченко, Е. Помиткін та ін.) обґрунтували горизонт духовності виховання як феномен реальності і фактор розвитку педагогічного процесу в контексті сучасної парадигми освіти. Дослідження поглиблює наукове розуміння сутності, умов і механізмів становлення особистості суб'єктом духовності середовища, збагачує загальну теорію виховання, відкриває можливості для пошуків нових способів демократизації суспільства (Горизонт духовності виховання).

Систематизуючи та узагальнюючи теоретичний матеріал, О. Олексюк та М. Ткач (2004) здійснили експериментальне дослідження, присвячене вивченню проблеми розвитку духовного потенціалу студентів закладів вищої мистецької освіти. Емпіричну базу дослідження становить комплекс дослідницьких методів, які дали змогу визначити рівні сформованості духовного потенціалу особистості музиканта-педагога. Це дало змогу прогнозувати тенденції, що характеризують зміни в культурі і ціннісній свідомості майбутнього фахівця.

У концепції Е. Помиткіна (2007) висвітлюється зв'язок між професіоналізмом та духовним розвитком особистості та аналізується вплив «я»-концепції на особливості поведінки людини у процесі професійної діяльності. У праці обґрунтовуються основні психологічні

механізми духовного розвитку професіонала. Автором розроблено психодіагностичний інструментарій, спрямований на дослідження психологічних механізмів духовного зростання професіонала.

У світлі означеної проблематики, що знаходиться на перетині різних галузей знань, наша увага звернена до наукових праць, в яких розкривається дефініція «культура особистості». У цьому контексті С.Рашидова розглядає рівні розвитку педагогічної майстерності як мистецтва навчати й виховувати (Рашидова, 2018, с. 216). Автор аналізує синтез мистецтва і науки як дієвий засіб розвитку внутрішнього світу особистості.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої мистецької освіти у 1996, 2006 та 2019 роках; виявити тенденції розвитку їх духовного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення тенденцій змін в ціннісних орієнтаціях студентської молоді в умовах радикальних змін в Україні нами проведене порівняльне вивчення ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої мистецької освіти (1996, 2006, 2019 роки). Дослідження охопило 3500 студентів I-IV курсів закладів вищої мистецької освіти. У відповідності із завданнями порівняльного аналізу методика дослідження (спостереження, анкетування, естетичний аналіз музичного твору, бесіди, інтерв'ю, ранжування, тестування, рейтинг) була однаковою для всіх етапів зазначеного періоду.

Зупинимось детальніше на даних порівняльного аналізу, зокрема, естетичного аналізу музичного твору.

Завдання порівняльного аналізу:

1. Висвітлити результати порівняльного аналізу ціннісних переваг студентів закладів вищої мистецької освіти 80-х і 90-х років ХХ століття.
2. Порівняти результати ціннісних переваг студентів закладів вищої мистецької освіти у 1996, 2006, 2019 роках.

Відомо, що ідеал є системоутворювальним принципом для всіх елементів музичного твору. Матеріалізуючись в художніх образах, естетичний ідеал в той же час формує їх відповідно до свого змісту. Естетичний ідеал обов'язково присутній у втілюваному матеріалі, завдяки чому він перетворюється в художньому змісті, а людські цінності набувають естетичної значущості, стаючи факторами ціннісної орієнтації. Регулятивні функції ідеалу дозволяють розглядати його і як ціннісно-орієнтаційний фактор і як умову реалізації ціннісної орієнтації студентства.

Результати нашого дослідження показали, що більша частина студентів 80-х років найвище цінують в своєму ідеалі чесність (16,1%), мужність (11,2%), доброту (11,1%), гуманність (1,5%). Студенти 90-х

років віддають перевагу цілеспрямованості (15,8%), чесності (13,2%), мужності (11,4%). Цікавими є, на наш погляд, порівняльні дані ситуації вибору. В одній із анкет юнак написав: «Поменше вір своїм почуттям. В наш бурхливий час ідеалом повинен бути розум. Взагалі ці всі емоційні пориви, переривання – частка слабких, немічних людей». Якщо студенти 80-х років (69%) не поділяють цієї думки, то більшість студентів 90-х років (65,2%) частково поділяють, стверджуючи тим самим свою схильність до раціоналістичного буття.

У процесі дослідження нас цікавила адекватність самооцінок студентів їхнім уявленням про ідеал. Вирішити це завдання допоміг тест самооцінки, сутність якого полягала в тому, що студентам пропонувався список моральних якостей (акуратність, безпечність, сприйнятливність, гордість тощо), в якому треба було відмітити в I колонці 20 якостей, що відповідають ідеалу, в II колонці - 20 інших якостей, що не відповідають ідеалу. Потім, в III колонці пропонувалось позначити ті якості з I колонки, які є у студентів, а в останній IV колонці ті якості, яких у студентів немає. Після цього потрібно було підрахувати загальну суму відзначених якостей в третій та четвертій колонці і розділити на 40. Якщо результат 0,4-0,6 - самооцінка вірна, 0-0,4 - занижена самооцінка; 0,6-1 - завищена самооцінка.

Слід зауважити, що кожна людина має свого роду «внутрішній монometr», показники якого свідчать про те, як вона себе оцінює, яке її самопочуття, чи задоволена вона собою. Значення цієї сумарної морально-естетичної задоволеності своїми особистісними якостями, на наш погляд, велике. Неадекватна морально-естетична оцінка може бути різною мірою завищеною чи заниженою. У одних студентів переважають захисні установки на ствердження власної гідності, підтримання високого рівня свого авторитету. Людина з надмірно високою морально-естетичною оцінкою схильна переоцінювати себе в ситуаціях, що не мають для цього підстав. У результаті відбувається зіткнення із скептичним відношенням колективу до її претензій, а це веде до озлоблення, підозрливості чи до підкресленої зверхності, чи, врешті-решт, до згуби необхідних міжособистісних контактів. Неадекватність естетичної оцінки студентів виявляється і в применшенні чи ігноруванні своєї гідності і в явному перебільшенні власних недоліків, в драматизації слабкостей, помилок, вчинків, що представлені перед собою та іншими як невикорінені вади. Надмірно низька самооцінка може свідчити про розвиток «комплексу неповноцінності», тягне відмову від ініціативи. Завищена самооцінка обумовлює авторитарне ставлення до інших (у вигляді придирливості, зневаги, принизливого покровительства), а занижена – породжує різні форми психологічного самозахисту і недобррозичливості до оточуючих (в

одних випадках – сумнівність, образливість, заздрість, ревність, в інших – скритність, лицемірство, хитрість, в третіх – амбіцію, мстивість, злорадство тощо).

Порівняльний аналіз даних, отриманих в результаті розподілу самооцінок студентів 80-х років, показав, що майже половина опитаних оцінює себе неадекватно (занижена самооцінка – 13,0% опитаних, правильна – 53,4%, завищена – 34,6%). Ще більша неадекватність спостерігається у студентів 90-х років: занижена оцінка – 6,2%, правильна оцінка – 40,1%, завищена – 53,7%. Перед закладами вищої мистецької освіти стоїть серйозна проблема формування у студентів самокритичності як найбільш раціоналізованої і в той же час емоційно небайдужої форми естетичної самооцінки. Ставлення до критики і здатність до самокритики – найважливіші показники рівня духовної зрілості студентів.

У відповідності із завданнями нашого дослідження було проведено також порівняльний аналіз мотиваційної сфери студентської молоді 80-х та 90-х років. Особливий інтерес представило вивчення мотивів вибору професії. У дослідженні 1986 року мотивом вибору професії працівника культури для 37,2% студентів був інтерес до цієї професії. 48,1% опитаних студентів музичних спеціалізацій того періоду помилились у виборі професії. Так, 33,7% із цієї групи студентів вибрали альтернативу «я вибрав професію музиканта, а не працівника культури», й 15,3% – «вибір професії випадковий, можливо зміню її». За даними дослідження 1996 року, вказівки на останню альтернативу практично не зустрічаються у сучасних студентів. Більшість з них (58,2%) вибрали професію творчого працівника культури за покликанням. Показово, що альтернативу «вибрана професія дуже важлива для суспільства» вибрали всього 4,5% студентів.

Розкриваючи зміст самого поняття естетичної діяльності особистості в колективі, 45,2% опитаних студентів 80-х років вибрали альтернативу «діяльність, в якій переважає творчий підхід до справи», 40,3% – «діяльність, в якій людина проявляє відповідальність перед колективом», 26,8% – «діяльність, яка відображає художньо-творчі здібності», 24,1% – «Діяльність, в якій особистість проявляє такт», 9,7% – «діяльність, в якій особистість дотримується моральних норм в колективі».

Студентів 90-х років характеризують приблизно такі ж дані дослідження. В обох випадках звертає на себе увагу дуже низький відсоток студентів (9,0%), які виділили в морально-естетичній діяльності дотримання моральних норм в колективі. Недооцінка імперативності моральних норм в колективі не може не вплинути на успішність колективної творчої діяльності студентів. Представляють інтерес деякі дані порівняльного аналізу, одержані в процесі дослідження значущості самих музично-

творчих колективів на морально-естетичне становлення студентів. Результати анкетування студентів 80-х років свідчать, що заняття в музично-творчих колективах орієнтовані в основному на набуття музично-виконавських вмінь та навичок. Так, із якостей, які студенти набувають в колективі 44,8% опитаних відмітили «професійні вміння та навички», 18,1% – «естетична насолода», 16,0% – «почуття згуртованості»; 15,7% – «усвідомлення своєї діяльності як частки загальної справи» і 14,3% – «знання про мистецтво». Подібна тенденція при правильній виховній спрямованості обґрунтована. Разом з тим, ще нижчий ціннісний престиж «усвідомлення своєї діяльності як частки загальної справи» спостерігається у сучасних студентів (всього 3,2%).

Однією із найважливіших цінностей в діяльності музично-творчих колективів є цінність спілкування між студентами в різних ситуаціях музичної співтворчості. У результаті спілкування в музично-творчому колективі студенти 80-х років виділяли «естетичне збагачення» (50,0%); «здатність розуміти інших, співпереживати з ними» (33,7%); «можливість завжди одержати допомогу» (14,1%); «почуття підтримки» (9,5%). Характерно, що половина студентів 80-х років збагачували свій внутрішній світ взаємною естетичною інформацією в музично-творчому колективі, друга половина опитаних в процесі спілкування в музично-творчому колективі набувала морально-естетичне збагачення: почуття товариськості, взаєморозуміння і колективізму.

Студенти 90-х років також віддають перевагу естетичному збагаченню спілкування (63,2%) в процесі колективної діяльності, однак, у порівнянні з їх ровесниками 80-х років вони не вважають, що це спілкування відкриває «можливість завжди одержати допомогу», (8,1%) та «почуття підтримки» (1,2%). Між тим, морально-естетична цінність спілкування є однією з найважливіших умов формування музично-творчого колективу, а цінність колективу – умова для формування морально-естетичного спілкування в спільній музично-творчій діяльності. На різних стадіях розвитку колективу цінності морально-естетичного спілкування змінюються. На розвиток цінності морально-естетичного спілкування великий вплив виявляє характер самої освітньої діяльності. В умовах гуманізації освітнього процесу у вищій школі якісно змінюється структура морально-естетичного спілкування студентів, їх соціометричний статус, психологічна експансивність, ступінь задоволеності і взаємності в спілкуванні, різко зростає ступінь інтегрованості колективу.

Взаєморозуміння, колективізм, товариськість в музично-творчому колективі, на думку студентів, досягається не лише в результаті спілкування в процесі колективної роботи, але й натхненним впливом самої

музики на емоції та почуття учасників колективу. Як стверджують опитані студенти 80-х років, участь в колективному виконанні музичних творів дає можливість оцінити внесок кожного і особистий внесок у виконавську творчість (31,1%); «дає можливість усвідомити рівень відповідальності кожного у виконанні загальної справи» (28,7%); «дозволяє осмислити своє місце у сучасному суспільстві» (22,3%); «дозволяє зрозуміти смисл життя сучасної людини» (7,0%). Крім цих альтернатив, 14,2% опитаних вказали додаткові відповіді: «розширює коло друзів», «хочеться стати самому кращим, добрішим, духовнішим» тощо. Як бачимо, більшість студентів високо оцінювала колективне музикування, його роль у ставленні до колективу, до людей, до самого себе.

Переважає більшість студентів 90-х років переконана, що участь в колективному виконанні музичних творів дозволяє осмислити своє місце в сучасному суспільстві (65,7%), підтверджуючи тим самим точку зору їх ровесників 80-х років.

У бесідах із студентами про ставлення до репертуару з'ясувалося, що навчальний репертуар музично-творчих колективів, як правило, переслідує дві мети: вдосконалення виконавської техніки студентів та масштабність, ефективність репертуару. Нерідко в репертуарах музично-творчих колективів переважає інформаційний музичний матеріал, занижена роль виховного змісту музики, при цьому порівняльний аналіз результатів бесід та інтерв'ю з сучасними студентами та їх ровесниками 80-х років показав, що в обох випадках студенти підкреслюють роль професійної компетентності керівника музично-творчого колективу у вирішенні проблеми навчального репертуару.

Друге завдання порівняльного аналізу результатів ціннісних переваг студентів закладів вищої мистецької освіти у 1996, 2006, 2019 роках передбачало виявлення рівня сформованості естетичних якостей студентів за результатами експертних оцінок.

За результатами порівняльного аналізу, у більшій мірі в студентів проявляються такі якості: у 1996 році: налаштованість на діяльність яка має відбутися в колективі (43,6%), швидкість емоційного відгуку на зауваження й вимогу керівника (41,1%), пунктуальність, організованість у процесі роботи над твором (38,4%), уміння орієнтуватися в непередбачених ситуаціях (38,2%); у 2006 році: організованість, зібраність, активність в умовах підготовки до відповідального заходу (45,3%), творча ініціативність, дисциплінованість (41,6%), уміння надати допомогу колезі в подоланні художньо-виражальних та технічних ускладнень (40,2%); у 2019 року: розуміння поставлених творчо-виконавських задач 46,4%, здатність до зосередження виконання твору 50%; пунктуальність, організованість у

процесі роботи над твором 42,9%; розуміння спрямованості засобів музичної виразності на розкриття морального змісту 42,9%; організованість, зібраність, активність в умовах підготовки до відповідального заходу 42,9%.

У достатній мірі студенти проявляють такі якості:

- у 1996 році: розуміння поставлених творчо-виконавських задач 43,4%, налаштованість на діяльність, що має відбутися в колективі 38,5%, здатність до зосередженого виконання твору 35,7%, усвідомлення динаміки розвитку змісту твору 39,2%, усвідомлення ролі колективу як частини загальної справи 35,1%;

- у 2006 році: швидкість емоційного відгуку на зауваження й вимоги керівника 41,2%, пунктуальність, організованість у процесі роботи над твором 44,5%, розуміння спрямованості засобів музичної виразності на розкриття морального змісту 47,2%;

- у 2019 році: налаштованість на діяльність, яка має відбуватися в колективі 53,6%, швидкість емоційного відгуку на зауваження і вимоги керівника 42,9%, усвідомлення динаміки розвитку змісту твору 64,3%, емоційне проникнення в глибину змісту твору 42,9%, творча ініціативність, дисциплінованість 42,9%, уміння надати допомогу колезі в подоланні художньо-виражальних та технічних ускладнень 35,7%, уміння орієнтуватися в непередбачуваних ситуаціях 39,3%, усвідомлення ролі колективу як частини загальної справи 35,7%, здатність співпереживати з колективом творчі успіхи та невдачі, вчинки колег 42,9%, прагнення допомагати зміцненню колективу, підтримати його авторитет 39,3%.

У відсотковому співвідношенні до якостей студентів, які мають місце експерти відносять: у 1996 році – розуміння спрямованості засобів музичної виразності на розкриття морального змісту 30,9%, емоційне проникнення у глибину змісту твору 28,4%; у 2006 році – уміння орієнтуватись у непередбачених ситуаціях 25,4%, здатність співпереживати з колективом творчі успіхи та невдачі 25,4%, прагнення допомагати зміцненню колективу, підтримувати його авторитет 25,4%; у 2019 році – уміння надати допомогу колезі в подоланні художньо-виражальних та технічних ускладнень 28,6% та усвідомлення ролі колективу як частини загальної справи 28,6%.

Меншою мірою у студентів проявляють такі якості: у 1996 році – творча ініціативність, дисциплінованість 15,2%; у 2006 році – усвідомлення ролі колективу як частини загальної справи 12,6%; 2019 році – пунктуальність, організованість у процесі роботи над твором 10,7%.

Відсоток прояву якостей у мінімальній мірі: 1996 рік – уміння надати допомогу колезі в подоланні художньо-виражальних та технічних ускладнень 5,9%; 2006 рік – прагнення допомагати зміцненню колективу,

підтримати його авторитет 4,8%; 2019 рік –налаштованість на діяльність, яка має відбуватися в колективі, пунктуальність, організованість у процесі роботи над твором 3,6%.

Висновки. Таким чином, здійснений порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій сучасних студентів (2019 р.) музичних спеціалізацій закладів вищої мистецької освіти та їх ровесників у 1996 та 2006 роках відображає зміни, що відбуваються в діяльній основі суспільства при переході до ринку як основи соціального устрою.

Процес глобалізації усіх сфер суспільства виявляє вплив на становлення системи ціннісних орієнтацій студентів, який зводиться до того, що центральною ланкою в системі відповідальності за результати діяльності стає особистість. У результаті аналізу експериментальних даних виявлений ряд об'єктивних тенденцій в становленні системи ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

1) підвищення інтелектуалізації процесу ціннісного орієнтування в сфері мистецтва, що пояснюється зростанням ролі ЗМІ, проникненням інформаційних технологій в усі сфери життя та інтенсивним розвитком транснаціональної освіти. Ця тенденція відображена у підвищенні духовної значущості для студентів класичної та народної музики, рок-музики та в критичному ставленні до естрадного шлягеру, у стійкій усвідомленості взаємозв'язку морального та естетичного в оцінці творів.

2) зниження культури читання літератури про мистецтво та української класики, що можна пояснити загальним зниженням культури читання в суспільстві.

3) суперечливими виявились порівняльні дані про ціннісне ставлення студентів до діяльності навчальних музично-творчих колективів. Так, з одного боку, ці дані засвідчують посилення цінності колективного виконавства та естетичного спілкування в колективній музично-творчій діяльності студентів, що відображено, зокрема, в прагненні до натхненного, колективно-творчого процесу. З іншого боку, спостерігається тенденція до зниження ціннісного престижу усвідомлення своєї діяльності як частки загальної справи та імперативності норм моралі на тлі посилення ділових та егоїстичних мотивів діяльності студентів у колективі (абсолютний прояв цих мотивів відбувається одночасно з повною відсутністю мотивів значущості та важливості навчання для суспільства).

4) Найбільш стійкими виявились орієнтації студентів на професійні цінності, хоча і тут спостерігаються деякі суперечності між орієнтацією на кінцевий результат як форми (завершення навчання у закладі вищої освіти, здобуття фаху) і змісту (оволодіння фаховими компетентностями).

Література

1. Горизонт духовності виховання: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс : Žuvėdra, 2019. 584 с.
2. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва : навч. посіб. Київ : Знання України, 2004. 264 с.
3. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
4. Рашидова С. С. Формування художніх потреб засобами художньої літератури в світлі виховання культурної особистості майбутнього педагога. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика: збірник наукових праць / За матеріалами ІХ Міжнародної Науково-практичної конференції «Культурна особистість у світлі виховання, освіти і духовної безпеки» (23 травня 2018 року, м. Київ)*; Ч.П. / Гол. редактор Г.П.Шевченко. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. Вип. 3 (84). 292 с., С. 212-219.

Reference

1. *Horizont dukhovnosti vykhovannya: kolektyvna monohrafiya [The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph]* (2019). Uklaly u pidhotuvaly Yonas Kevishas ta Olena M. Otych. Vil'nyus: Žuvėdra (ukr).
2. Oleksyuk, O. M., & Tkach, M. M. (2004). Pedagogika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva [Pedagogy of spiritual potential of personality: sphere of musical art]: navch. posib. Kyiv: Znannya Ukrainy (ukr).
3. Pomytkin, E. O. (2007). *Psykholojiya dukhovnoho rozvytku osobystosti: monohrafiya [Psychology of spiritual development of personality: monograph]*. Kyiv: Nash chas (ukr).
4. Rashydova, S. S. (2018). Formuvannya khudozhnikh potreb zasobamy khudozhnoii literatury v svitli vykhovannya kulturnoi osobystosti maybutnoho pedahoha [Formation of artistic needs by means of fiction in the light of upbringing of the cultural personality of the future teacher]. *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiya, teoriya, praktyka: zbirnyk naukovykh prats. Za materialamy 9 Mizhnarodnoyi Naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Kul'turna osobystist' u svitli vykhovannya, osvity i dukhovnoyi bezpeky"* (May 23, 2018, Kyiv), # 3 (84), 212-219. G. P. Shevchenko (Ed.). Severodonetsk: Publishing House of Volodymye Dahl East-Ukrainian National University (ukr).

**ЭМПИРИЧЕСКИЙ ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМ РАЗВИТИЯ
ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ УЧРЕЖДЕНИЙ
ВЫСШЕГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

О. Н. Олексюк

*Сравнительный анализ ценностных ориентаций современных студентов
(2019) музыкальных специализаций заведений высшего художественного*

образования и их ровесников в 1996 и 2006 годах отражает изменения, происходящие в деятельности основе общества при переходе к рынку как основы социального устройства. Процесс глобализации всех сфер общества, оказывающий влияние на становление системы ценностных ориентаций, сводится к тому, что центральным звеном в системе ответственности за результаты деятельности становится личность. В результате анализа экспериментальных данных выявлен ряд объективных тенденций в становлении системы ценностных ориентаций будущих специалистов.

Сравнительные данные о характере преимуществ в сфере искусства свидетельствуют о повышении интеллектуализации процесса ценностного ориентирования в недрах музыки. Эта тенденция отражена в повышении духовной значимости для студентов классической и народной музыки, в критическом отношении к рок-музыке и эстрадного шлягера, в устойчивой осознанности взаимосвязи нравственного и эстетического в оценке произведений. Вместе с тем, наблюдается тенденция к снижению культуры чтения литературы об искусстве и украинской классики, что объясняется общим снижением культуры чтения в обществе.

Противоречивыми оказались сравнительные данные о ценностном отношении студентов к деятельности учебных музыкально-творческих коллективов. Так, с одной стороны, эти данные свидетельствуют об усилении ценности коллективного исполнительства и эстетического общения, что отражено, в частности, в стремлении к вдохновенному, коллективно-творческому процессу. С другой стороны, наблюдается тенденция к снижению ценностного престижа, осознание своей деятельности как части общего дела и императивности норм морали на фоне усиления деловых и эгоистических мотивов деятельности студентов в коллективе.

В общем, снижение общественно-прогрессивной направленности студентов, в которой гармонично сочетаются общественные и личные интересы, и преобладает стремление проявить себя в общественно-полезных видах деятельности – это результат сложных и противоречивых социокультурных изменений в Украине, которые по-новому ставят проблему повышения социальной активности молодежи, форм и методов ее интегрированности в жизни общества.

Ключевые слова: сравнительный анализ, ценностные ориентации, духовный потенциал, студенты, учреждения высшего художественного образования.

EMPIRICAL EXPERIENCE OF STUDYING PROBLEMS OF DEVELOPING SPIRITUAL POTENTIAL OF HIGHER ARTISTIC INSTITUTIONS' STUDENTS

O. M. Oleksiuk

A comparative analysis of the value orientations of contemporary students (2019) of musical specialities at institutions of higher education and their peers in 1996 and 2006 reflects the changes taking place in the activity of society during the transition to the

market as the basis of social organization. The process of globalization of all spheres of society demonstrates an impact on the formation of the system of students' value orientations, which means that a person is the central link in the system of responsibility for the results of the activity. As a result of the analysis of experimental data, a number of objective trends in the development of a system of future specialists' value orientations have been revealed.

Comparative data on the nature of the advantages in the field of art indicate an increase in the intellectualization of the process of value orientation in the depths of music. This tendency is reflected in the increase of spiritual significance of classical and folk music for students, in the critical attitude to rock music and pop art, in the stable awareness of the relationship between moral and aesthetic in the evaluation of works of art. At the same time, there is a tendency towards a decrease in the culture of reading literature on art and Ukrainian classics, which can be explained by the overall decline in the culture of reading in society.

Conformity was found in comparative data on the students' value attitude to the activity of educational musical and creative groups. So, on the one hand, these data prove the value of collective performing and aesthetic communication, which is reflected, in particular, in the search for an inspired, collective and creative process. On the other hand, there is a tendency to decrease the value prestige of realizing one's own activity as a part of the common activity and the imperativeness of moral standards in the face of increasing business and selfish motives of students' activity in the team.

In general, reducing in the social and progressive orientation of students, where social and personal interests are harmoniously combined, and there is an overwhelming desire to manifest oneself in socially useful activities, is the result of complex and contradictory social and cultural changes in Ukraine, which in a new way raise the problem of increasing the social activity of the youth, the forms and methods of its integration in the life of society.

Key words: Comparative analysis, value orientations, spiritual potential, students, institutions of higher artistic education.

Олексюк Ольга Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна). E-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua

Oleksiuk Olha Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Head of the Chair of Theory and Methods of Musical Art, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine). E-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua

ЗМІСТ

Гафіяк А. М.	
Підготовка фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій з використанням Business Intelligence System	6
Глоба Г. В., Віцько С. М., Гетун В. А.	
Аналіз статусу фізичного виховання в загальноосвітніх школах Малайзії	17
Гончаренко М. С., Камнєва Т. П., Титар В. П.	
Вивчення впливу тактильного кольоросприйняття на стан енергоінформаційної складової здоров'я дітей з патологією зору	27
Грамагик Н.	
Еколого-педагогічна компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук як передумова позитивної динаміки професіоналізму	44
Гуров С. Ю.	
Еволюція духовно-моральних цінностей в античній літературі	57
Дияк В. В.	
Організація дослідно-експериментальної роботи з соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ	69
Дубель І. М.	
Особливості структурних взаємозв'язків у системі краснавччих знань та компетентностей	79
Миропольська Н. Є.	
Мультилігвізм як уведення в світ художніх цінностей	88
Надточій В. О., Лимарєва Ю. М., Черняков Д. А.	
Рівнорівневі РГР як засіб комплексної перевірки знань студентів з електрики та магнетизму	100
Олексюк О. М.	
Емпіричний досвід вивчення проблем розвитку духовного потенціалу студентів закладів вищої мистецької освіти	111
Осадча Н. О.	
Духовне і культурно-психологічне в сучасному педагогічному мисленні	123
Пантелеєва Е. Я., Сергиєнко М. С.	
Воспитання семейних цінностей у студентів гуманітарного факультета средствами аутентичной французской песни	134
Пліско Є. Ю.	
Історіографія та джерелознавство в історико-педагогічних дослідженнях. На прикладі дослідження історії розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (1917-2015 рр.)	144